

ОБРАЗ ОПОВІДАЧА В РАКУРСІ ГЕНДЕРНОЇ СПЕЦИФІКИ
КОМУНІКАТИВНОГО СТИЛЮ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ:
ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИЙ АСПЕКТ

Оксана КОЗАЧИШИНА (Вінниця, Україна)

Аналіз гендерної специфіки комунікативного стилю мовної особистості здійснюється у роботі з опорою на особливості реалізації образу автора/оповідача у романах Ф.С.Фіцджеральда “Tender is the Night” та З.Фіцджеральд “Save Me the Waltz”. Виявлені в результаті дослідження гендерно детерміновані риси комунікативного стилю Ф.С.Фіцджеральда в основному узгоджуються з наявними стереотипами чоловічого мовлення, тоді як у мовній особистості авторки роману “Save Me the Waltz” спостерігається певна роздвоєність гендерних характеристик.

The analysis of gender specific features in the communicative style of a language personality is carried out on the basis of the author’s/ narrator’s image in the novels “Tender is the Night” (F.S.Fitzgerald) and “Save Me the Waltz” (Z.Fitzgerald). The main gender specific features of F.S.Fitzgerald’s communicative style accord with the existing stereotype of male literary writing while some gender split can be traced in the language personality of Z.Fitzgerald realized in the novel “Save Me the Waltz”.

Зіставний аналіз гендерних особливостей художнього мовлення окремо взятих авторів, акцентуючи індивідуально-психологічний аспект мовлення, дає змогу вивчати різні рівні художнього тексту, враховуючи різні ціннісні орієнтації письменників [1: 426]. Разом з тим, такий аналіз унеможливорює категоричність і остаточність висновків, оскільки співвідношення типово “чоловічих” та “жіночих” рис у стилі письма конкретного автора може значно різнитися: кожна людина, незалежно від статі, містить чоловіче та жіноче начало більшою чи меншою мірою [5: 53; 7: 111]. Згідно зі спостереженнями М.Мудуре [6: 177], “жіночі цінності” нерідко “просвічують” і в творах письменників-чоловіків, хоча самі чоловіки схильні це заперечувати. Особливості поєднання й ступінь прояву гендерних характеристик у окремо взятої мовної особистості залежать від багатьох чинників. Саме тому індивідуально-авторський аспект гендерних особливостей мовлення вимагає надзвичайної обережності та ретельності, поєднання лінгвістичного аналізу з

залученням біографічних даних авторів, уникнення абсолютизації отриманих результатів.

Матеріалом для даного дослідження, що зосереджується на вивченні комунікативного стилю письменників різної статі, було обрано два романи: Ф.С.Фіцджеральда “Tender is the Night” (в перекладі М.Пінчевського “Ніч лагідна”) та З.Фіцджеральд “Save Me the Waltz”, назву якого можна приблизно перекласти як “Залиште вальс за мною”. Вибір саме цих творів для аналізу пояснюється тим, що зазначені романи належать перу авторів, максимально близьких у мовному, культурному та часовому плані. Важливо також, що вказані тексти характеризуються жанровою й тематичною аналогічністю. Врахування цих моментів допомагає уникнути інтерференції факторів, не пов’язаних з гендерною приналежністю письменників.

Обидва зазначені автори належать до тієї ж самої мовної та культурної спільноти: вони є представниками однієї генерації білого англomовного населення США, що народились, вирости та отримали освіту в цій країні. На момент створення вказаних романів З.Фіцджеральд та Ф.С.Фіцджеральд були приблизно одного віку. Робота над романом “Tender is the Night” була завершена в 1933 році, коли Ф.С.Фіцджеральду було 37 років, З.Фіцджеральд була у віці 32-х років, коли вперше вийшов з друку її роман “Save Me the Waltz”. Проте найбільш важливим є той факт, що обидва твори до певної міри автобіографічні. Як свідчать дослідження [див. 8: 196-197; 9: XI; 11: 157; 10: XVII; 12: VI], Френсіс Скотт Фіцджеральд та Зельда Фіцджеральд відобразили в зазначених романах один і той самий період їхнього спільного життя: перебування у Парижі та на Рив’єрі. В образах головних героїв – подружніх пар Діка Дайвера й Ніколь Уоррен (“Tender is the Night”) та Алабами Бегтс і Девіда Найта (“Save Me the Waltz”) – явно прослідковуються риси самих авторів.

Обидва романи написані в класичній манері, де естетичним (ідейним) центром оповіді виступає всезнаючий оповідач, що знаходиться поза фабульним простором. Тобто йдеться про об’єктивізовану розповідь, в якій усі герої (в мовленні оповідача) позначаються формами третьої особи.

Аналогічність типу розповіді в аналізованих текстах робить тим цікавішим зіставлення специфіки використання авторами ідентичних можливостей, що надаються цим різновидом оповідної перспективи.

Правила побудови художніх текстів, де не протиставлений авторіві оповідач знаходиться над фабульними подіями, передбачають, що такий оповідач знає все, що відбувається в будь-якій точці фабульного простору та має право вільно переходити від одного персонажа до іншого, забігати наперед та повертатись назад [4: 185]. Однак, як відомо, не всі письменники, що обирають цю форму розповіді, в повній мірі наділяють оповідача таким правом, що спостерігається, зокрема, в досліджуваних текстах.

Так, сюжет роману “Tender is the Night” позбавлений лінійної послідовності, хронологія подій порушена: фактично твір починається з другого розділу (зав’язка історії Діка та Ніколь), а перший є калейдоскопом життя американців у Європі.

Роман З.Фіцджеральд побудований з дотриманням хронології розвитку подій: ми спостерігаємо становлення особистості Алабами, що проходить такі етапи: дитинство, намагання усвідомити власне “я”, одруження, страждання від бездіяльності, спроба реалізувати себе в житті за допомогою балету, криза, спричинена фізичною травмою та смертю батька. Оповідач у романі З.Фіцджеральд не забігає наперед, подаючи ситуацію в її логічному розвитку. Лише деякі натяки дають читачеві можливість зрозуміти, що оповідач обізнаний з майбутніми подіями. Так, при описі подвір’я клубу – улюбленого місця зустрічі закоханих, дізнаємося між іншим, що після війни це місце повністю згоріло: *The clubhouse sprouted inquisitively under the oaks like a squat clump of bulbs piercing the leaves in spring. <...> It is too bad that a bottle of corn liquor exploded in one of the lockers just after the war and burned the place to the ground* (SMW, 38).

Наслідком порушення лінійності подій у романі “Tender is the Night” стає ефект об’ємності розповіді, що підкріплюється розташуванням різних точок зору на те, що описується: Розмарі, Дік, Ніколь, оповідач. Роман З.Фіцджеральд

з цих позицій являє собою дещо “пласкішу” оповідь, де події подаються хронологічно послідовно та зображаються з двох основних позицій: точки зору оповідача та Алабами.

На перший погляд, завдяки залученню різних, часом суперечливих точок зору, подання текстових подій Ф.С.Фіцджеральдом виглядає об'єктивнішим. Насправді ж, у романі “Tender is the Night” чітко прослідковується авторська концепція. Як зазначає Н.Анастасьєв [2: 21], автор з самого початку коригує різні точки зору на текстові події та на головного героя. Наприклад: *Rosemary envied them their fun, imagining a life of leisure unlike her own. She knew little of leisure but she had the respect for it of those who have never had it. She thought of it as a resting, without realizing that the Divers were as far from relaxing as she was herself* (TN, 126). Зображаючи захоплення Розмарі подружжям Дайверів та їхнім безхмарним життям, оповідач додає власний коментар (*вона <...> не знала, що життя Дайверів, як і її власне, було далеко не безтурботним*), кидаючи читачеві першу підказку про те, що не все так благополучно у Діка та Ніколь, як це видається.

З.Фіцджеральд не виявляє схильності до коригування поглядів читачів на текстові події. Окремі роздуми оповідача в тексті роману “Save Me the Waltz” виявляються настільки туманними та незрозумілими, що вони можуть, скоріше, спантеличити читачів, аніж допомогти їм. Якщо персонажі твору “Tender is the Night” приходять до свого логічного кінця під впливом передбачуваних сил, “які можна пояснити, навіть якщо їх неможливо уникнути” [10: XX], то в З.Фіцджеральд світ занадто хаотичний та невпорядкований. У ньому переплітаються мрії, випадковості, незавершеність, зв'язки між різними елементами позначаються лише натяком або ж взагалі не пояснюються [ibid]. Її стиль визначається критиками як екстатичний (*ecstatic*), ексцентричний, нерівний і навіть ущербний (*flawed*) [11: 171-173]. У своєму романі письменниця широко послуговується сюрреалістичним підходом, сполучаючи несполучуване, нагромаджуючи несподівані елементи. Наприклад: *Yellow roses she bought with her money like Empire satin brocade, <...> a bowl of nasturtiums like beaten brass,*

anemones pieced out of wash material, and malignant parrot tulips scratching the air with their jagged barbs. <...> She gave Madame <...> threatening sprays of gladioli, and the soft, even purr of black tulips. She bought flowers like salads and flowers like fruits, jonquils and narcissus, poppies and ragged robins, and flowers with the brilliant carnivorous qualities of Van Gogh (SMW, 130). Під пером З.Фіцджеральд квіти вмиють перетворюються на дорогу тканину (*Empire satin brocade*), чеканну мідь (*beaten brass*) або ж на звичайну мийку (*wash material*); зловісну (*malignant*) істоту, що шкрябає колючками повітря (*scratching the air with their jagged barbs*), сповнені загрози пагони (*threatening sprays*) чи миле спокійне помуркування (*soft even purr*). Так само несподівано квіти можуть ставати схожим на салат (*like salads*) та фрукти (*like fruits*). Подібний підхід ілюструє емоційне, асоціативне бачення письменницею дійсності, унеможливорює категоричність оцінки зображуваного та нав'язування авторської позиції. Читачеві пропонується, радше, емоційна, аніж раціональна інтерпретація світу. Таким чином, з точки зору особливостей образу оповідача як одного з учасників текстової комунікації роман З.Фіцджеральд більше відповідає традиційним уявленням про “жіночий” комунікативний стиль художнього мовлення. Такому стилю не притаманна самовпевненість та тиск авторського “Я”, оскільки він апелює до серця, а не розуму читача [3: 144-147].

Разом з тим, в обох досліджуваних романах помітна така типово “чоловіча” риса, як схильність до узагальнень та абстрагування, зокрема, стосовно представників різних статей. Так, Ф.С.Фіцджеральд неодноразово звертається до проблеми “жіночого”, даючи своє тлумачення особливостям жіночої поведінки. Наприклад: *Attractive women of nineteen and of twenty-nine are alike in their breezy confidence; on the contrary, the exigent womb of the twenties does not pull the outside world centripetally around itself. The former are ages of insolence, comparable the one to a young cadet, the other to a fighter strutting after combat* (TN, 312). У цих роздумах письменника відчувається деяка упередженість стосовно жінок. Авторський сарказм щодо поведінки привабливих жінок різного віку передається як за допомогою використання

емоційно навантаженого виразу “вимоглива утроба” (*exigent womb*), так і завдяки порівнянню 19-річних жінок з юним кадетом (*young cadet*), що ще не був у бою, а 29-річних – з борцем, що відчуває самовдоволення після виграного поєдинку (*a fighter strutting after combat*). Подібні упереджені коментарі про жінок – характерне явище в романі “Tender is the Night”.

У романі З.Фіцджеральд спостерігаємо аналогічні спроби проникнути в “чоловічу” суть. Наприклад: *Men never seem to become the things they do, like women, but belong to their own philosophic interpretation of their actions* (SMW, 110). Жінки бачаться авторці більш реалістичними в оцінці своєї сутності, їхнє саморозуміння прямо пов’язується з їхніми діями та поведінкою (*become the things they do*), тоді як представники протилежної статі схильні уявляти себе такими, якими б вони хотіли себе бачити (*their own philosophic interpretation of their actions*). У романі “Save Me the Waltz” зустрічається й багато інших прикладів філософських роздумів. Ці абстрагування розгортаються наколо різних тем: людських стосунків – *People can’t learn about their relations! As soon as they are understood they are over* (SMW, 191); виховання дітей – *Children are always glad of something new, not realizing that there is everything in anything if the thing is complete in itself* (SMW, 95); суті жінки та її ролі в суспільстві – *Women sometimes seem to share a quiet unalterable dogma of persecution that endows even the most sophisticated of them with the inarticulate poignancy of the peasant* (SMW, 112). На думку Мері Гордон, дослідниці творчості З.Фіцджеральд, текст роману “просто нашпигований різними афоризмами, як твір неокласициста XVIII сторіччя” [10: XXIV]. Характеризуючи роман, дослідниця підкреслює нетиповість таких генералізацій для жінок-письменниць за допомогою прислівника “surprisingly” (як не дивно): “Вона (З.Фіцджеральд. – О.К.) цікавиться описами і, як не дивно, узагальненнями та абстрактними роздумами” [ibid].

Як бачимо, здійснений аналіз підтверджує вихідну тезу щодо можливості різного співвідношення гендерно детермінованих рис у мовленні окремо взятої особистості письменника. Так, у використанні можливостей аналогічного типу розповіді Ф.С.Фіцджеральд проявляє більш традиційно “чоловічі” підходи:

чітку авторську позицію в поглядах на основних героїв та текстові події; схильність до узагальнень та філософствування. З.Фіцджеральд виявляє певну роздвоєність гендерних характеристик у комунікативному стилі: з одного боку – типowo “жіноча” асоціативність та небажання нав’язувати власну точку зору, з іншого – значна кількість абстрактних роздумів, притаманних, скоріше, “чоловічому” стилю письма.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Агеева В.П. Гендерна літературна теорія і критика // Основи теорії гендеру. Навчальний посібник. – К.: Видавництво “К.І.С.”. – 2004. – С.426-445.
2. Анастасьев Н. По обе стороны рая // F.S.Fitzgerald. Tender is the Night. – М.: Радуга, 1983 – С. 7-28.
3. Вулф В. Своя комната // Эти загадочные англичанки ...: Пер. с англ. Н.Бушмановой. – М.: Прогресс. – 1992. – С. 78-87.
4. Долинин К.А. Интерпретация текста (французский язык). – М.: Просвещение, 1985. – 288 с.
5. Кон И.С.. Психология половых различий // Вопросы психологии. – 1981. – №2. – С. 47-57.
6. Мудуре М. Существует ли женская литературная традиция? // Гендерные исследования: Харьковский центр гендерных исследований. – М.: Человек и карьера. – 1999. - №2. – С. 171-177.
7. Смелзер Н. Дж. Социология. Глава 11. Сексуальные роли и неравенство // Социологические исследования. – 1992. – №10. – С. 79-88.
8. Тернбулл Э. Скотт Фицджеральд. – М.: Молодая гвардия, 1981. – 318 с.
9. Brucoli M.J. Preface // Z.Fitzgerald. The Collected Writings. – L. Little, Brown and Co, 1991. – P. XI-XIII.
10. Gordon M. (1991). Introduction // Z.Fitzgerald. The Collected Writings. – L.: Little, Brown and Co., 1991. – P. XV-XXVII.

11. Ellerby J.M. Conversation and the Fitzgeralds. Conflict or Collaboration? // The Text Beyond. Essays in Linguistics / Ed. by C.G. Bernstein. – Tuscaloosa; L.: Univ. of Alabama Press. – 1994. – P. 157-176.

12. Smith S.F. Dedication // Z.Fitzgerald. The Collected Writings. – L.: Little, Brown and Co., 1991. – P. V–VII.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

SMW = Z.Fitzgerald. Save Me the Waltz // Z.Fitzgerald. The Collected Writings. – L.: Little, Brown and Co, 1991. – P. 1-196.

TN = Tender is the Night. – М.: Радуга, 1983. – 337 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Козачишина

Посада: старший викладач кафедри англійської філології Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.

Науковий ступінь: кандидат філологічних наук (10.02.04. – германська філологія)

Коло наукових інтересів: гендерна лінгвістика.